kus ir pasidaryti savo tėvų ir protėvių portretų galeriją. Bet net jeigu ir piešti keliasdešimt metų vėliau, negu jų originalai gyveno, tai bent kostiumų autentiškumu neturėtume abejoti. Tais laikais mados greit nesikeitė. Nuo pirmosios XVI amžiaus pusės, reikia tikėti, portretai buvo piešti iš originalų, ir gerų meninkų.

Pažvelkim betgi nors trumpai į tai, kas buvo tos moterys, kurios gyveno daugiau kaip prieš 400 metų, kurių palaikai seniai virto pelenais, kurių gyvenimas, būdas ir veiksmai liko visai pamiršti, kurių fizinis pavidalas tik atsitiktinai išliko drobėje. Kelios iš jų yra užėmusios tam tikrą vietą istorijoje, jų darbai primenami istorijos veikaluose, o ir tos, apie kurias mums kalba tik lotyniški parašai po portretais (tai irgi istoriniai šaltiniai), buvo žymių Lietuvos žmonių žmonos ir dukros. Pradėkim chronologiškai.

Eudoksija Sviatopolk Četvertinskaitė, *Mikalojaus Radvilos žmona.* Tasai Radvila, vienas iš šeimos pradininkų, nėra visai aiški istorinė asmenybė, kaip ir tie Radvilai, kurie pažymėti prieš Mikalojų Senąjį. Radvilų genealogijoje jis laikomas Vaišvydo sūnumi, kuris krikštydamasis Krokuvoje 1386 metais, gavęs Mikalojaus vardą ir pasirašęs po 1401 m. unijos su Lenkija aktu. Četvertinskių šeima, (vardas kilęs iš Volynės vietovės Četvertnia) turėjusi iš seno kunigaikščių titulą, paprastai laikoma kilimo iš Kijevo Rusės įkūrėjo normano Riuriko. Ji pasirodo dokumentuose 1386-7 metais. Tačiau naujesni tyrinėjimai (istoriko Juozo Puzynos) kildina Četvertinskius iš Gedimino.*) Kadangi kunigaikštytė Eudoksija buvo senelė (ar motina?) Mikalojaus Radvilos Senojo, (pagal to amžiaus paprotį turėjusio lotynišką prievardį Priscus), iš kurio išsišakojo pagrindinė Radvilų giminė, galima tvirtinti, kad Radvilų kilmė buvo grynai lietuviška. Šios pirmosios mums žinomos Radvilienės, mirusios 1395 metais, apranga yra būdinga XV šimtmečiui.

Kunigaikštytė *Ona Radvilaitė,* Mikalojaus ir Eudoksijos Četvertinskaitės duktė, buvo ištekėjusi už Didžiojo Lietuvos Kunigaikštijos kanclerio Grigaliaus, Teodoro sūnaus, vieno iš Gedimino palikuonių. Mirė 1392 metais ir, neturėdama įpėdinių, paliko Biržus broliui, Mikalojui Radvilai Senajam. Šio portreto drabužiai, ypatingai apykaklė, leidžia spėti, kad šis portretas buvo pieštas antrojoje XVI-to šimtmečio pusėje, nes tokios apykaklės tuo metu buvo dėvimos. (1.)

Sofija Ona Manivydaitė Radvilienė, anot parašo po portretu, buvo kilusi iš Kernavės bei Slonimo kunigaikščių ir buvusi karaliaus Jogailos giminaitė (consorina). Galima spėti, kad toji giminystė rėmėsi tuo, kad Sofijos Onos senelio žmona Julija (senelės vardas buvo Jadvyga) buvo kunigaikštienės Onos Vytautienės sesuo. Senelis gi, Albertas, arba Vaitiekus, Manivydas garsėjo kaip vienas iš žymiausių XIV ir XV amžių sąvartos Lietuvos didikas, Vytauto Didžiojo artimiausias bendradarbis, svainis ir patikėtinis, Vilniaus vaivada ir visų svarbiausų savo laiko istoriniu įvykių dalyvis. Sofijos Onos tėvai pažymėti kaip Vilniaus vaivada Jonas ir jo žmona Ona. Sofija Ona buvo kunigaikščio Mikalojaus Radvilos Senojo (Priscus), galingojo Vilniaus vaivados ir didžiojo Lietuvos Kanclerio, žmona. Parašo pabaigoje skaitome, kad Sofija Ona pasižymėjo ypatinga pavargėlių ir bažnyčios globa. Gimė ji 1460 metais, ištekėjo būdama 30 metų amžiaus, gyveno ten, "kur dabar Šv. Jurgio vienuolynas". Mirė 1512 metais, palikusi daug vaikų, iš kurių išsišakojo Radvilų giminė.

Eudoksija Radvilienė, 1395 m. (kairėje); Sofija Ona Manivydaitė, 1430 — 1512, žmona Mykolo Senojo.

Kunigaikštytė *Ona Radvilaitė,* Vilniaus vaivados ir didžiojo Lietuvos kanclerio Mikalojaus Senojo bei Sofijos Onos Manivydaitės duktė (karalienės Barboros teta) buvo ištekėjusi už Mozūrų kunigaikščio Konrado, vadinamo Ruduoju, Piasto, turėjusio herbe Lenkijos erelį. Vyrui mirus Ona liko Mozūrų, tuomet dar nepriklausomos kunigaikštijos, regentė. Kartu su kitais Lietuvos didikais, broliu Mikalojum II Amor, Albertu Goštautu, ji dėjo pastangų, kad Mozūrų kunigaikštija būtų prijungta prie Lietuvos, o ne prie Lenkijos. Pasižymėjo didele energija ir veikliai dalyvavo politikoje. Stengėsi ištekėti už Didžiojo Lietuvos kunigaikščio ir Lenkijos karaliaus Žygimanto Senojo (prieš jo vedybas su Bona Sforza). Vaidijosi ir bylinėjosi su bajorais. Prieš ją buvo susidariusi didelė opozicija, 1516 metais ginkluotas būrys užpuolė jos rezidenciją Makove (netoli Varšuvos), jėga norėjo atimti iš jos globos du nepilnamečius sūnus ir vyresnįjį pakelti Mozūrų kunigaikščiu. Užpuolikai buvo patraukti teisman, bet nepasidavė teismo sprendimui. 1518 metais, per Žygimanto Senojo vestuves su Bona, kunigaikštienė Ona buvo pašalinta iš regentės pareigų ir baigė gyvenimą jai išskirtuose dvaruose. Ji buvo gimusi 1476 metais, ištekėjo 1496 ir mirė 1522 m. Palaidota Varšuvos Bernardinų bažnyčios vienuolyne, kurį seniau buvo įsteigusi kita lietuvaitė, irgi Ona, Vytauto bendradarbio Alšėnų kunigaikščio ir jo antrosios žmonos Julijos sesuo, mirusi 1458 m. Piastų giminei išmirus. Mozūrai tapo prijungti prie Lenkijos.

Mozūrų kunigaikštienės Onos Radvilaitės sesuo *Sofija,* gimusi 1472 m., buvo išleista už vengrų didiko Aloizo Pechri, paskui už Transilvanijos vaivados Stepono Batoro, kurio sūnus, irgi vardu Steponas, 1576 m. buvo išrinktas Didžiuoju Lietuvos kunigaikščiu ir Lenkijos karaliumi. Tokiu būdu per Radvilaitę šis protingas ir Lietuvai palankus valdovas rado kelią į Lietuvos ir Lenkijos sostus. Šitoji Sofija Radvilaitė dažnai yra painiojama su Mozūrų kunigaikštyte, Onos dukterimi.

Kunigaikštienė *Elzbieta Radvilienė,* Bagdono Niesiolovskio duktė, buvo Vytauto vaivados ir didžiojo Lietuvos Kunigaikštijos kanclerio Mikalojaus II Amor žmona. Įsteigė Karmelitų vienuolyną Vilniuje, mirė 1547 metais.

Viena pastarųjų duktė, *Elzbieta Ona Radvilaitė* buvo ištekėjusi už Kijevo vaivados Jono; Alšėnų kunigaikščio. Kartu su seserim Elena įsteigė Medelių parapijos bažnyčią 1543 metais.

Antroji duktė, *Elena,* buvo paskutinio Slucko kunigaikščio Jurgio III-jo, Simano Olelkaičio sūnaus, žmona. Slucko kunigaikščiai buvo Algirdo sūnaus Vladimiro palikuonys. Jurgis III mirė 1586 metais,

Ona Radvilaitė, m. 1492, Mikalojaus Senojo sesuo; Ona Radvilaitė, 1476 — 1522, Mikalojaus Senojo duktė; Sofija Ona Radvilaitė, g. 1472, Mikalojaus Senojo duktė; Elzbieta Radvilienė, Mikalojaus II Amor žmona; Elzbieta Radvilaitė, Mikalojaus II Amor duktė;

palikęs vienintelę savo didelių turtų įpėdinę Sofiją. Dėl jos rankos varžėsi Kristupo Radvilos Perkūno sūnus Jonušas VI Radvila. Našlaitės Sofijos, unitės, globėjai Chodkevičiai, katalikai nenorėjo leisti jos už protestanto Radvilos. Kone prasidėjo pilietinis karas, į Vilnių buvo sutrauktos kariuomenės iš abiejų pusių. Ir tik vyskupo Merkelio Giedraičio pastangonis gaisras tapo užgesintas. Jonušas Radvila vedė Sofiją 1600 metais, bet Sofija laimės su juo nepatyrė, 1612 metais mirė, palaidota Slucke ir unitų laikoma šventąja. Dar prieš I-jį pasaulinį karą jos kapas buvo tikinčiųjų lankomas. Jonušo ir Sofijos romantinė istorija yra aprašyta Balio Sruogos muzikinėje dramoje "Radvila Perkūnas". Elena Radvilaitė buvo pirmoji Jurgio III žmona, nebuvo Sofijos motina.

Trečioji duktė, *Sofija Ona*, buvo ištekėjusi už Trakų vaivados Zaberezinskio Jono.

Kunigaikštis Jonas III prievardžiu Barzdyla, Žemaičių seniūnas, buvo vedęs *Oną Koscevičiūtę*. Su ja turėjo tris dukteris: Oną, Elzbietą Kotryną ir Petronėlę. Jonas III Radvila pasižymėjo kovomis su Brandenburgo kunigaikščiu Albertu, kartu su Mikalojum Radvila Juoduoju dėjęs pastangas atgauti Lietuvai Nemuno žiotis. Miręs be vyriškos lyties įpėdinių, paveldėtas iš tėvo, Mikalojaus II Amor, Medilo ir Goniondzo žemes perleido dukterim. Kunigaikštytė *Ona* ištekėjo už Vitebsko vaivados, nuo 1544 m. Žemaičių Seniūno, Stanislovo Kiškos, ir šiam mirus 1522 m. už Kristupo Sadovskio. *Elzbieta Kotryna* buvo Kameneco pilininko Hieronimo Sieniavskio žmona. Mirė 1564 m. *Petronėlė*, gimusi 1526 m., mirusi 1564 m. buvo Polocko vaivados ir Žemaičių seniūno Stanislovo Davainos žmona. Davaina, kaip Radvilų giminė, buvo artimas Žygimantui Augustui. Kai didžioji Lietuvos kunigaikštienė Barbora po slaptų jungtuvių su Žygimantu Augustu leido savo dienas Dubingių pily, Davaina ją globojo ir net gydė, nes savo laiku garsėjo nusimanąs gydymo mene. Gal ir jo žmona padėjo guosti liūdinčią Barborą.

Kunigaikštienė *Ona*, Stanislovo Radvilos žmona, buvo kilusi iš Lenkijoje įsikūrusių vokiečių Bonerių šeimos. Jos tėvas valdė Osviencimą, o brolis Severinas ėjo Biecko pilininko pareigas. Boneriai gavo barono titulą iš Vokietijos imperatoriaus 1540 m. Stanislovas Radvila buvo Mikalojaus II sūnus (genealogijos medyje nepažymėtas).

Vienas iš žymiausių Radvilų, Jurgis, prievardžiu Victor, (Laimėtojas), pagarsėjo sėkmingomis kovomis su Maskva, kartu su kunigaikščiu Ostrogiškiu sutriuškinęs maskolius ties Orša 1514 metais. Jis buvo vedęs *Barborą Kolanko Volskaitę*, susigiminiavusią su garsia Lietuvoje Herburtų šeima. Jurgis Radvila su Barbora turėjo tris vaikus: sūnų Mikalojų, prievardžiu Rufus, Rudasis, dvi dukteris—Oną-Elzbietą ir Barborą. Mikalojus (Biržų linijos pradininkas) buvo iškilęs iki aukščiausių postų Lietuvoje, kovojo su Maskva, kaip ir pusbrolis Mikalojus Juodasis atstovavo Lietuvai derybose su lenkais dėl unijos, atkakliai gindamas Lietuvos reikalus, Liublino Unijos akto 1569 m. nepasirašė, protestuodamas prieš daromą Lietuvai neteisybę. O svarbiausias motyvas, kuris privertė lietuvius priimti Lietuvą žeminančias sąlygas buvo Maskvos veržimasis į Lietuvos teritoriją. Iki tol Lietuva viena antplūdį atlaikydavo, bet ilgainiui, Maskvos galybei augant, nebepajėgė.

Kunigaikštytė *Ona Elzbieta* buvo du kartu ištekėjusi: pirmą kartą už Vilniaus pilininko Petro Kiškos, antrą — už Alšėnų kunigaikščio Simano, su kuriuo ši garsi giminė pasibaigė.

Karalienė Barbora gimė 1521 ar 1522 metais ir

Elena Radvilaitė, Mikalojaus II Amor duktė; Sofija Radvilaitė, Mikalojaus II Amor duktė; Barbora Radvilienė, Jurgio Laimėtojo žmona, Barboros Radvilaitės motina; Barbora Radvilaitė, 1522–1551, Jurgio Laimėtojo duktė, Kar. Zigmanto Augusto žmona; Ona Elzbieta Radvilaitė, m. 1558, Jurgio Laimėtojo duktė;